

12 Eylül'den 28 Şubat'a Türkiye'de İslamcılık

12 EYLÜL'DEN 28 ŞUBAT'A TÜRKİYE'DE İSLAMCILIK

postmodern bir süreçte, postmodern bir darbe ve postmodern islamcılık

HAYRETTİN OĞUZ

Bu yazıda yaygın kullanımın aksine "dindar" ve "islâmcı" kavramlarını olumsuz anlamda kullanıyoruz. "Dindar" derken 80 sonrasında din anlayışının ve algılayışının sonucu olarak ortaya çıkan ve dindarlığı temsil eden kimseyi, "islâmcı" derken de yine 80 sonrasında bir kırılma sonucu ve tepeden inme bir biçimde, tarihi ve geleneği olmayan, daha çok batılı yazarlarca ve 80 sonrasında egemen güçlerinin açtığı ortamda oluşturulan gazeteci-yazar ve politikacı "tip"leri ile sosyolojik cemaat mensuplarını kastediyoruz. "Dindar" kelimesi islami literatüre ait olmasına rağmen içi kültürel ve sosyolojik anlamda boşaltılarak yeni anlamlarla doldurulmuş, "islâmcı" ise tamamen modern batılı sosyologlar tarafından literatürümüze sokulmuş bir kavramdır. Yazının gelişiminde bu kavramlarla ilgili bilgisel ve kültürel izahlar yapılmaktadır.

"Postmodern" Veya "Sanal İslamcılık"

1980 sonrası Türkiye ve Türk toplumu her bakımdan sanal bir dönem yaşamış, sanal bir süreç geçirmiştir... Bu sürecin hala bitip bitmediği konusu tartışılabilir. Henüz toplumsallaşmayı kendi imkanları ile gerçekleştiremeyen, kültürel ve sosyal anlamda dışa bağımlı yaşayan milletlerde bu tür süreçlerin olması veya yaşanması doğaldır. Şu anda dinsel anlamda bir ümmetin, ulusal anlamda bir milletin ve evrensel anlamda da bir toplum olmanın özelliklerini gösteremeyen 'bir toplumsal durum'a sahibiz... Sosyal ve kültürel değerlerini kendisi belirlemeyen toplumlarda sosyal değişimleri takip edebilmek veya bunları sağlıklı bir biçimde algılamak da zordur. Kendi değişme dinamiklerini kendisi belirlemeyen milletlerin veya sosyal

Turgut Özal

grupların başka milletlerin ve grupların değişim dinamiklerinin etkisinde kalması kaçınılmazdır. Belki de bunun için son üç asrını kendi dinamiklerinin dışındaki unsurlarla değişmesini ve 'gelişme'sini sürdüren bir milletiz. 1980 sonrası bunun en belirgin örneklerinden bir tanesidir.

1980 sonrası Türkiye için her bakımdan değişimin yaşandığı bir dönemdir. Ancak bu değişim kavramının da sanal olup olmadığı konusu düşünülmelidir. Demokrasi, laiklik, değişim, dönüşüm, sivil toplum, liberalizm, özgürlük, islamcılık, açıklık, şeffaflık, milliyetçilik ve sosyalizm gibi kavramların en çok kullanıldığı, ama hangi nedenlerle kullanıldığına, niçin kullanıldığına da bir türlü net olarak anlayamadığı bir dönemdir.

Herkesin demokrat olduğu ama demokrasinin gelmediği, herkesin "liberalist" olduğu ama siyasal bağlılık kültürünün alabildiğine yerleştiği, değer yargularının birbirine karıştığı, sosyalistin dindar, kapitalistin islâmcı, milliyetçinin sosyalist, islâmcının ve dindarın da az çok yukarıda saydığımız kavramların hemen hepsi olduğu bir dönem yaşadık.

Ancak bugün 28 Şubat gibi bir süreci yaşamamıza rağmen, geçen dönemle ilgili sağlıklı değerlendirmelerin yapılmadığını görüyoruz. Hatta bu dönem, yukarıda saydığımız kavramlar bakımından adeta bir 'asr-ı saadet' olarak algılanmaya devam etmektedir... Aslında bugün 28 Şubatla ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapamayanlar, 12 Eylül sonrasında sanallığını ve postmodernliğini kestiremeyenlerdir. Belki de 12 Eylül sonrası sanal döneminin en önemli simgelerinden biri olan Turgut Özal konusunda (bize göre bu dönemin sanallığının ve postmodernliğinin en önemli göstergesi ve sim-

gesi Özal'dır) özellikle islamcıların yanılsamalarının hala devam ettiğini ve bu olguyu sağlıklı anlayamadıkları sürece, mevcut durumu da algılayamayacaklarını ve değerlendiremeyeceklerini düşünüyoruz... Çünkü Özal bu sanal dönem için özellikle belirlenmiş sanal bir liderdi... Gerçekte alabildiğine jakoben olan, alabildiğine totaliter olan, alabildiğine tek adamcı olan bir kimse Türkiye'de ögürlüklerin simgesi olarak kabul edilmiştir. Yine aynı ölçüde Amerikan çıkarlarını gözeten, Amerika tipi bir dindarlık ve muhafazakarlık yerleştirmeye çalışan (mesela bayram nama-

zından sonra açılan sergiye bile dolar atabilme cesaretini! gösteren biridir Özal) Özal, Türkiye'de bu dönemde "islamcı" olarak bile algılanmıştır çoğu kesim tarafından. Hatta bugün islamcılığın önde gelen temsilcileri tarafından bir put kırıcı, Hz. İbrahim'den nefes taşıyan bir deha, daha da ötesi 'davada kilometre taşlarından biri' olarak nitelendirilmiştir.

Toplumun tabanına kadar kapitalizmin en acımasız unsurlarını sokan bir liderin islamcılar tarafından böyle algılanması, yaşanan dönemin sanallığını anlayamamaları bakımından önemli bir göstergedir. 80 sonrası Türkiye'sinde olgusallaşan 'dindarlaştırma' biçiminin 'yeşil kuşak' projeleriyle ilgisi çabuk unutuldu. Hangi sebeplerden dolayı Türkiye'de 12 Eylülle birlikte bir iktidar ve zihniyet değişiminin yaşandığı akıllara gelmez oldu. Çünkü Türkiye'de iktidar gibi görülen muhafazakar bir kimlik görüntüsünü öne çıkararak, ancak gerçekte "kimliksiz" bir lider olan ve kimliksizliğin göstergesi olan Turgut Özal, Türkiye'deki dindarlaştırma biçiminin de ufku oldu. Marjinal anlamda bu gösteriyi yutmayanlar oldu. Ancak bugün islamcılık adına 28 Şubat'ı eleştirip bunu bir postmodern darbe olarak niteleyenler, 1980 sonrası kendilerini doğuran sürecin, yine kendilerini 'islamcı aydın, yazar, müfekkik, sanatçı v.s.' yapan sürecin 'postmodern bir dönem' olduğunu ve bu dönemde kendilerinin yaptıklarının 'postmodern islamcılık' olduğunu görmesizlikten geliyorlar...

Özal ve dönemi Türkiye'deki pek çok kesim için bugün bir 'ideal' dönem olarak algılanmakta, hatta deyim yerindeyse bu döneme bir 'asrı saadet' gibi bakılmaktadır. 28 Şubat'la birlikte aslında 1980 sonrası dönemin ve Özal olgusunun her bakımdan daha sağlıklı tahlillerinin yapılması beklenirdi, ancak bir anlamda 28 Şubatın muhatapları olan liberal ve 'islamcı' kesimden bu dönemle ilgili sadece nostaljik değerlendirmeler ortaya çıktı.

Kurmaca mı? İdeal mi?

Peki gerçekten 80 sonrasında din-islam ve demokrasi adına Türkiye'de olan neydi? 80 sonrasında ne oldu?

Neden bugün 80 sonrası birileri için bir 'ideal' dönem olarak algılanmakta?

Çünkü 80 sonrası dönemin çekiciliği insan için bir düzleşmenin, bir sıradanlaşmanın gerçekleştiği dönemdi. Farklılıkların, özniteliklerin ortadan kalktığı ve hemen herkesin sıradan olmakta birleştiği bir dönemdi. Belki de sanallık bu yüzden başarılı oldu... (İyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi zıtlıkların anlamını yitirdiği, bir anlamda postmodern söylemdeki "herşey mübah" (anything goes) ilkesi(zlığı)nin öne çıktığı ve anlamlı

tüm değer yargılarının öyle veya böyle tüketildiği bir dönemdir... Ateistinden geriatçısına, sosyalistinden faşistine kadar birbirine zıt ideolojilerin bile kendi değerlerinden vazgeçtiği, bir anlamda farklılıkların nefisinden yakalandığı bir dönemdir... Nitekim 80 öncesi söyleminin iyi kullanılmasının

ve bunun tutmasının sebebi de yukarıda saydığımız sebeplerden dolayıdır.

Her kesimi düzleştiren ve sıradanlaştıran 1980'nin en belirleyici etkisi şüphesiz "islamcılar" üzerinde olmuştur. Öncelikle 12 Eylül'ün 'dindar bir toplum' ve 'yeni bir din' anlayışı getirmek ve oluşturmak amacıyla geldiğini unutmamamız gerekiyor. Kendilerini, ontolojik anlamlarını 12 Eylül'e borçlu olan "islamcılar" bu durumu maalesef görmezden gelecekler ve tarihsel bağlamında bile anlayamayacaklardır. Kuşkusuz ki "islamcılar" böyle bir hataya düşmelerinde tarihi iyi anlayamamaları, cumhuriyet döneminde kendinden öncekilerin geçirdiği tecrübeleri umursamamaları ve daha da önemlisi sosyolojik geçmişlerinin, kültürel arkaplanlarının olmayışı ile hafızalarının ve belleklerinin pek net olmayışı gibi sebepleri sayabiliriz. Özellikle egemen unsurların kendi otoritelerinin sarsılmaması için muhalefete sürekli erici bir baskı yapması ve bunun da en ciddi muhataplarının "islamcılar" olması 80 sonrasıyla böylesine "ideal" bir dönem olarak algılanmasında belirleyici olmuştur. Zaten tarihle ve zamanla ilgili yanlışlar, insanın kendi içinde bulunduğu tarih ve zaman boyutunu aşırı önemsemesiyle, dolayısıyla geleceği yok saymasıyla başlar. Özellikle Türkiye'deki islamcıların kendi yaşadıkları tarihi ve zamanı aşırı önemsemeleri bir zaafıdır.

1980 sonrası yeni dindarlaştırma tipi Cumhuriyet'ten bu yana gelen "islamcı" düşünceyle tüm bağlarını kopardı. Daha çok Türkiye dışından sosyalizm, milliyetçilik karışımı islam yorumlamaları Türkiye'ye "radikal islam" etiketiyle girdi ve köksüz kaldı. Çünkü geleneği olmayan düşünceler köksüz kalırlardı. Türkiye dışındaki islamcılık milliyetçiliğe ne kadar yökünse bu dönemde, Türkiye içindeki milliyetçilik de islamcılığa o kadar

yakındı. 80 sonrası islamcı aydınlar hem Türkiye'deki 80 öncesi islamcılığını milliyetçilikle açıklayıp reddederken hem de islam dünyasından giren ve daha çok milliyetçi bir içerik taşıyan islamcılığı 'islamcılık' kabul ederek önemli bir çelişkiye ve açmazla düştüler. İslam dünyasında genellikle totaliter rejimlerin işbaşında olması, biçimlerinin demokrasi olmaması, Türkiye'deki 80 sonrası değişmelerin olumlu algılanmasına yol açtı... Nitekim Turgut Özal'ın böylesine içten benimsenmesinde 80 sonrası dindarlar bakımından Türkiye'de estirilen havanın çok etkisi oldu. İslam'ın totaliter rejimlerde değil de özgürlükçü, liberal ve demokratik rejimlerde daha çok büyüyeceğini, serpilip gelişeceğini söylediler. Ancak bütün bu teşhisler onları açmazlarından kurtaramadı. Türkiye'de "siyasal İslam"ı savunan parti, Özal döneminde baraja bile yaklaşamazken, ilginç bir biçimde Türkiye'de siyasal ve kültürel anlamda dindarlaşmadan sözedilmeye başlandı. Bu da önemli bir çelişkiydi. İslamcı aydınlar, liberal değerleri içselleştirmeye başladılar. Bu bağlamda projeler geliştirdiler... Özal yönetimi tarafından da desteklendiler.

Bu dönemdeki "siyasal İslam"ın temsilcisi konumunda olan RP ile islamcı aydınlar ve tarikat-cemaatlerin birbirleriyle ilişkisi de ilginçtir. İslamcı aydınlar, tarikat ve cemaatlar kesinlikle RP'yi muhatap olarak almamakta, hatta onu, liderini ve yöntemini alabildiğine eleştirmekte ve böyle bir oluşumun gereksizliğine bile inanmaktaydılar. Nitekim Özal'ın belirleyiciliğinin olduğu dönemde adı tarikat ve cemaatlarla anılan lider Erbakan değil hep Özal olmuştur. Hatta Özal'dan sonra RP'nin birinci parti olarak Türkiye'nin gündemine girmesi bile islamcı aydınları ve cemaatleri rahatsız etmiştir. Bilhassa cemaatlerin çoğu "RP-sistem çatışması"nda, sistemin yanında olmayı tercih etmişler, dahası sistemin yaptırımlarını islami anlamda yorumlama yoluna bile gitmişlerdir... Cemaatler Özal zamanında kendilerine sunulan dünyevi kazanımları hep "hayırla" yadettir. RP'nin iktidara gelmesiyle birlikte gösterilen refleksin kendilerine de yönelmesinden dolayı RP'yi her zaman "işleri bozan" olarak görmüşlerdir.

80 sonrasında ortaya çıkan islamcı aydınlar, 80 sonrasında yeni bir biçim alan cemaat ve tarikatler kesinlikle sistem karşıtı hareketler olmamış, aksine sistem tarafından desteklenen, benimsenen hareketler olmuştur. İslamcı aydınlar TV kanalları aracılığıyla kamusal alana taşınmış, cemaat ve tarikat liderleri ekonomik alanın içine çekilmiş, bir anlamda kapitalizmin "mistik yanı", dinsel mistisizmle çeşitli platformlarda buluşmuştur. Türkiye'de Birinci Meclis'ten sonra ilk kez dindar kesimin

önünde gelen kimseleri Cumhurbaşkanı ile boy göstermeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı'nın sağına ve soluna oturarak "gösteriler" yapmışlardır. Yani 80 sonrasında Türkiye'nin görüntüsü değişmiştir. Artık Televizyonlarda sadece Metin Toker, Güneri Cıvaoğlu, Mehmet Ali Birand, Çetin Altan gibi belirli çevreler tarafından sembol olarak kabul edilen yazarların yerini, Fehmi Kuru, Ali Bulaç, Abdurrahman Dilipak, Emine Şenlikoğlu, Yaşar Nuri Öztürk gibi kimseler almıştır. Tarikat ve cemaat liderleri popüler hale gelmiş, o televizyondan bu gazeteye sürekli gündemde tutulmuşlardır.

Ancak tabii ki bunun bir bedeli vardı. Bu arada İslamın tartışmaya kapalı hususları bile tek tek ülkenin gündemine sokulmuştur. Allah'ın varlığından başka her şeyin tartışılabilirliği ve değişebilirliği öne sürülerek, değişimin fetişleştirildiği, kutsandığı bir dönemde dinin de değişmesi gerektiği belirtilmiştir. Nitekim bu konuda da büyük mesafeler alınmıştır. Bu dönemde bir başka deyişle din, islamcı aydınlar, cemaat ve tarikat liderleri tarafından dönüştürülmeye başlanmıştır.

80 sonrasında popüler olan islamcı aydın, cemaat ve tarikat liderleri, bu dönemde neden popüler olduklarını, birdenbire kendilerini neden kamusal alanın içinde bulduklarını sağlıklı olarak algılayamamışlardır. Hangi bedeller ve ödünler karşılığında bu imkanlara kavuştuklarını sorgulayamamışlar veya götardı etmişlerdir. Belki içlerinden kimileri "köprüyü geçene kadar..." ilkesinden yola çıkmışlardır ancak geçilen köprü mü yoksa başka bir şey mi anlayamamışlar ya da diğer deyişle köprü'nün sonu bir türlü gelmemiştir... Yönetici elitin kendilerini mensup oldukları toplumdaki soyutlamalarını benimsemişlerdir. Onlar da kendilerini soyutladıkları toplumu paranteze almışlar ve onların dışında kalarak değerlendirmeler yapmışlardır. Bir anlamda bir müsteşrik tavırla olaylara yaklaşmışlardır.

Özal'ın ölümü, RP'nin iktidara gelmesiyle birlikte işler değişmeye ve karışmaya başlamıştır. Türkiye'de birkaç istisna dışında RP'nin iktidara gelmesine en fazla islamcı aydınlar, tarikat ve cemaatler karşı çıkmıştır. Nitekim 28 Şubat sürecinde bu tutumlarını rahatlıkla hatta pervasızca göstermişlerdir. Çoğu islamcı aydın, tarikat ve cemaat lideri, RP'yi yönetici kesimden daha fazla ve acımasız eleştirmiştir.

Oysa 28 Şubat'la birlikte bir hayal bitmiştir. 28 Şubat'la birlikte yaşatılan bir sanal süreç sona erdirilmiştir. Diğer deyişle 12 Eylül'le başlatılan sanal dönem 28 Şubatla sona erdirilmiştir. Çok az farklı nitelikleri olsa da bu süreci başlatanlar da bitirenler de birbirinden

Türkiye'deki yönetici kesimin, İslam'ı gözardı ederek herhangi bir politika veya proje geliştirebilmesi mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye'de kültürel ve sosyal anlamda bir islamcılığın başlaması belki de bundan sonra olacaktır.

farklı kesimler değildir. 80 sonrasında yönetim eliyle başlatılan "dindarlaştırma" süreci sona erdirilmiştir. Bunu da eskiden olduğu gibi olağan askeri müdahaleler yoluyla değil, olağan-dışı müdahalelerle gerçekleştirmişlerdir. Postmodern darbe olarak nitelenen bu müdahale biçimi islamcı aydınlar tarafından da alabildiğine kullanılmıştır. Bu doğru bir tespittir. Gerçekten de 28 Şubat postmodern bir müdahaledir. Ancak bu postmodern müdahale kime karşı yapılmıştır? Bunu da iyi değerlendirmek gerekiyor. 28 Şubat'ı sonra bazı kesimler tarafından, Türkiye'de islamcılık bitti gibi görüşler öne sürülmüştür. Ancak bu yanlış bir tespittir. 28 Şubat 12 Eylül'le birlikte kendi ürettiği, kendi desteklediği bir "islamcılık" sürecini bitirmiştir. Yani 28 Şubat postmodern darbesi 80 sonrası sanal dönemde oluşan postmodern islamcılık anlayışına karşı yapılmıştır. Tabii ki bu müdahale "postmodern islamcılar" dışındaki kesimi de önemli ölçüde etkilemiştir ancak bu etkileme temel doğruyu değiştirmez. 28 Şubat postmodern bir darbedir ve "postmodern islamcılar"a karşı yapılmıştır. Belli bir süreçte icad edilen, misyon yüklenen bu kesimin misyonu bittiği için bu şekilde devre dışı bırakılmışlardır.

80 sonrası islamcılık tarihi, geleneği, kültürel birikimi olmayan, türedi bir islamcılıktır. Ne Türkiye tarihinde, ne de islam tarihinde geçmiş ve örneği olmayan, daha çok batılı değerlerle bezenmiş, batılı yöntemlerle hareket eden nevi şahsına münhasır bir türedi gazeteci-yazar-aydın hareketiydi. Bu dönemde islam adına konuşan hiç kimse bir entelektüel değildi, bir mütefekkir hiç değildi. Hatta sanatkar diyebileceğimiz kişiler bile yoktu. Olan birkaç kişi ise bu dönemin büyülu havasına kendini kaptırmadı ve susmayı, içine kapanmayı yeğledi.

Sonuç: Yeniden Bir İnşa Çabası

Sonuç olarak 80 sonrası islamcılık hareketi kökü gelenekte olan bir hareket değildi... Bu yüzden de "islamcılık bitti" söylemleri de havada kalmaya mahkumdur. Başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin ve Türkiye'deki yönetici kesimin, İslam'ı gözardı ederek olumlu veya olumsuz herhangi bir politika üretebilmesi veya proje geliştirebilmesi mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye'de kültürel ve sosyal anlamda bir islamcılığın başlaması belki de bundan sonra olacaktır. Çünkü Türkiye'de islam hala özne'dir. Ana ve temel unsurdur. Ancak ne

var ki islamcılar bunu değerlendirememişlerdir. Yukarıda niçin ve hangi sebeplerden dolayı değerlendiremedikleri belirtildi.

Türkiye'deki islamcı söylem bugün gerek kültürel birikim olarak, gerekse toplumla olan ilişki ve diyalog bakımından 80 öncesinden daha ileri düzeyde değildir. Çünkü 80'le birlikte Türkiye'deki islamcılık olumsuz anlamda bir kırılma yaşamıştır. Bundan sonra islami düşüncenin yeniden inşası bağlamında söz söylemek isteyen veya bir şeyler yapmak isteyenler "yeni bir kırılma"yı gerçekleştirmek zorundadırlar... Bu kırılma öncelikle islamla ilgili düşünce geliştiren ve yorum yapma hakkını kendinde bulan insanların gönüllerinde ve zihinlerinde olması gereken bir kırılmadır.

İslam adına söz söylemek isteyen insanların yüreklerinde çok şiddetli depremlerin olması gerekiyor. Yüreklere geçen fay hattının harekete geçmesi gerekiyor. Bir kültür ve medeniyeti yeniden icat ederek üretmenin her şeyden önce temelli bir ahlak

ve iyi bir bilgi birikimine sahip olmaya bağlı olduğunu unutmamak gerekiyor. Kendi içinde tarihini oluşturamayan, geleneğini oluşturamayan, düşünebilecek kavramlarına sahip olamayan, estetik duyu ve duyarlıktan yoksun kimselerin Kur'an'la, Sünnet'le ve İslam tarihiyle ilgili analizler veya sentezler yapılması mümkün değildir. İçinde bulunduğu çağı okuyamayan insan geçmiş de okuyamayacaktır. Asıl öznenin kendisi olduğunu düşünen, savunduğu değerleri kendi yaşamıyla ilintili gören kişiler kendilerinin dışında bir akıl oluşturamayacaklardır. Kendisinin de bir araç olduğunu düşünmeyen bir düşünce adamı, bir sanatkar hep anlık çözümler bulacak ve çabasının gelecekle ilgili olması gerektiğini anlayamayacaktır. Diğer taraftan islamı bir kültür ve medeniyet planında düşünemeyen hiçbir akım, ekol veya grup başarılı olamayacaktır. Bu iş kültür ve medeniyet sorunuysa, o zaman tek bir kişinin liderliğiyle olabilecek bir iş de değildir. Çünkü artık peygamber gelmeyecektir. Bizim bir peygamberimiz olmayacağına göre, bugünkü imkanlar ve şartlar çerçevesinde her alanda ahlak, bilgi ve ehliyet sahibi insanların katkıları bu kültür ve medeniyetin inşasına giden yolları aralayacaktır. İslamcılığın en büyük zaafı ve eksiği her zaman her şeyi tek bir liderden ve kişiden beklemeleridir. Oysa bir kültür ve medeniyet ortak bir ürün, ortak bir çabasının sonucudur. Reçete arama psikolojisinden kurtulamayan insanlar ne doktoru ne de ilacı bulabilirler.